

Analiza pravnog okvira i aktuelnog statusa i prakse pedagoških asistenata

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva

Analiza pravnog okvira i aktuelnog statusa i prakse pedagoških asistenata

Oktobar 2015.

Analiza pravnog okvira i aktuelnog statusa i prakse pedagoških asistenata

Izdavač:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva
Vlada Republike Srbije

Autor:

Zdenka Milivojević

Urednik:

Žarko Šunderić

Lektura:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva

Dizajn i priprema:

Dalibor Jovanović

Vlada
Republike
Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Schweizerische Eidgenossenschaft

Confédération suisse

Confederazione Svizzera

Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

PODRŠKA: Izrada publikacije omogućena je
sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju
u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa
socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Svi pojmovi
upotrebljeni u izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se
odnose.

SADRŽAJ

- 7 Rezime
- 9 Kratak istorijat
- 11 Profil angažovanih pedagoških asistenata
- 13 Analiza pravnog okvira i prakse pedagoških asistenata
- 15 Radni status pedagoških asistenata
- 17 Kompetencije pedagoških asistenata
- 19 Delokrug rada pedagoških asistenata
- 23 Podrška deci i učenicima
- 25 Pomoć vaspitaču, nastavniku i stručnom saradniku
- 27 Rad sa roditeljima i porodicom
- 29 Uspostavljanje saradnje sa lokalnim akterima
- 31 Projekcija potreba za pedagoškim asistentima
- 32 Preporuke za unapređivanja položaja
i delovanja pedagoških asistenata

REZIME

Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (*Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 i 52/2011) pedagoški asistenti su uvedeni u sistem obrazovanja sa ciljem da: (1) pruže pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima u skladu sa njihovim potrebama, (2) pomognu nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima da unaprede svoj rad sa decom i učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška. U svom radu pedagoški asistenti sarađuju sa roditeljima, odnosno starateljima, a zajedno sa direktorom sarađuju i sa nadležnim ustanovama, organizacijama, udruženjima i jedinicom lokalne samouprave.

Kako bi se ojačala sistemska podrška socijalnom uključivanju kroz izgradnju obrazovnih potencijala i stručne podrške za poboljšanje okvira delovanja pedagoških asistenata, pokrenuta je inicijativa za izradu analize pravnog okvira i aktuelnog statusa i prakse pedagoških asistenata – inicijativu su pokrenuli Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Cilj analize je da ispita odnos između svakodnevne prakse pedagoških asistenata i njihove Zakonom i podzakonskim aktima propisane uloge i delovanja. Analiza dobijenih podataka pomoći će u definisanju preporuka za dopunu i usklađivanje pravne regulative, unapređenje sistema podrške za učenike i unapređenje statusa i položaja pedagoških asistenata.

Analiza aktuelnog statusa i uloge pedagoških asistenata sprovedena je u odnosu na postojeći pravni okvir i propisani način njihovog delovanja, a zasnovana je na analizi: a) normativnog okvira koji definiše ulogu i način rada pedagoških asistenata, b) podataka dobijenih tokom konsultativnih sastanaka sa 185 pedagoških asistenata, c) relevantnih sekundarnih izvora, uključujući studije i izveštaje o romskim i pedagoškim asistentima i druge dostupne izvore podataka, d) podataka o pedagoškim asistentima (od Asocijacije pedagoških asistenata Srbije) i e) spiskova pedagoških asistenata koji su učestvovali na obukama tokom oktobra i novembra 2014. godine.

Kratak istorijat

Ideja o uvođenju predstavnika manjinskih grupa u obrazovni sistem je u svetu prisutna još od ranih šezdesetih, a u evropskim zemljama od osamdesetih godina. Kod nas su pedagoški asistenti prvi put uvedeni 1997. godine u predškolske grupe, a 2002. godine u osnovne škole. U sistem obrazovanja su uključeni prvo romski asistenti kao deo projektnih aktivnosti raznih međunarodnih organizacija, a zatim se njihova uloga dalje razvijala a sistem je počeo da ih prepoznaće kao romske asistente u nastavi, a zatim kao asistente za podršku učenicima romske nacionalnosti u školovanju.

Nekadašnji romski asistent je kao pozicija u sistem obrazovanja uveden „na mala vrata“ preko projekata nevladinih organizacija i uz podršku međunarodnih organizacija i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. U zakonskom okviru 2009. godine ova pozicija postaje pedagoški asistent, čime je prošireno polje delovanja asistenata na svu decu kojoj je podrška neophodna (a ne samo na romsku decu).

Radno mesto pedagoškog asistenta institucionalizовано је aprila 2011. godine kada je istovremeno obezbeđeno i finansiranje njihovih zarada iz Republičkog budžeta. Iste godine je zanimanje pedagoški asistent uvedено u klasifikaciju zanimanja Republičkog Zavoda za statistiku, a u planu је i uvodenje ovog zanimanja u Nacionalni okvir kvalifikacija.

Uloga pedagoškog asistenta se, od perioda nekadašnjih romskih do današnjih pedagoških asistenata, značajno razvijala kroz obuke i kroz praktičan svakodnevni rad sa decom u ustanovama i u skladu sa potrebama i promenljivom situacijom na terenu. Paralelno sa evolucijom statusa pedagoških asistenata povećavao se spisak njihovih zaduženja, ali i efekti njihovog rada. Podaci dobijeni tokom konsultativnih sastanaka i analizom rezultata sprovedenih istraživanja pokazuju da su pedagoški asistenti danas značajan vid podrške deci, učenicima, njihovim porodicama, vaspitačima, nastavnicima i ustanovama u celini. Ustanove koje danas imaju pedagoškog asistenta ovu sistemsку meru visoko vrednuju.

Sva dosadašnja istraživanja pokazuju da bi inkluzivno obrazovanje dece romske nacionalnosti teško bilo moguće bez podrške (romskih) pedagoških asistenata i da oni predstavljaju jedan od centralnih stubova socijalne inkluzije romske nacionalne zajednice u Srbiji. Takođe, doprinos koji su pedagoški asistenti, tokom više od decenije delovanja, ostvarili u pravcu povećanja

dostupnosti obrazovanja, sprečavanja napuštanja obrazovnog sistema, podsticanja jednakog kvaliteta obrazovanja za svu decu, poboljšanja školskog uspeha i postignuća dece, kao i ukazivanja na štetnost diskriminacije i segregacije, potvrđuje da su pedagoški asistenti danas važan resurs praktičnih znanja, iskustava i veština.

Pedagoški asistenti imaju veliku ulogu u podizanju inkluzivne kulture i prakse unutar ustanova, dostupnosti i povećanju kvaliteta obrazovanja i obrazovnih ishoda, podsticanju socijalne kohezije unutar ustanove i na nivou lokalne zajednice, razvoju demokratskih vrednosti unutar i van ustanove (kao što su prihvatanje i razumevanje različitosti, tolerancije i nenasilja). Pedagoški asistenti su podrška i detetu, ali i ustanovi – oni pomažu senzibilizaciji kolektiva za potrebe dece iz osjetljivih društvenih grupa.

Način podrške ustanovama se tokom vremena menjao. Romski asistenti su u početku kroz projekte pružali pomoć ustanovi u cilju povećanja obuhvata i upisa dece koja su ostala van sistema i smanjenja osipanja, naročito kroz obilazak naselja. U međuvremenu su pedagoški asistenti razvili različite vrste pristupa i mehanizama: direktni individualni ili grupni razgovor, radionice sa decom, roditeljima i starateljima; uključivanje roditelja u rad školskih tela i savete; podrška porodici i detetu kako bi se što efikasnije smanjilo osipanje, povećale redovnost pohađanja nastave i postignuća dece.

Jedan od najznačajnijih doprinosa rada pedagoških asistenata je taj što su pokazali da inkluzivno obrazovanje nije namenjeno samo „inkluzivnoj deci“, kako se to često može čuti (pri čemu se misli na decu smetnjama u razvoju i decu iz socijalno ugroženih grupa), već svoj deci – time se, naspram društva isključenosti, kontinuirano promovišu inkluzivno društvo, tj. društvo jednakih šansi za svu decu.

Profil angažovanih pedagoških asistenata

Prema podacima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, u avgustu 2015. godine posao pedagoškog asistenta obavljaju 173 angažovana saradnika.

„Prosečan“ pedagoški asistent ima između 31 i 40 godina, preko pet godina radnog iskustva na ovoj poziciji, češće je ženskog pola (101 žena naspram 74 muškaraca), ima srednju stručnu spremu (45%) i uglavnom zna romski jezik (135). Svaki peti pedagoški asistent izjavljuje da ne zna ili da delimično zna romski jezik. Najmlađi pedagoški asistent ima 20. a najstariji 58 godina. Bez radnog iskustva je sedam pedagoških asistenata, dok se 31 (18%) pedagoški asistent nalazi na ovoj poziciji od 7 do 13 godina.

Obrazovna struktura pedagoških asistenata je različita: 26% njih ima završen treći stepen stručne spreme, nešto manje od polovine (45%) ih je sa četvorogodišnjom srednjom školom, a manje od jedne trećine (28%) ima više ili fakultetsko obrazovanje. Prema navodima asistenata ovakva obrazovna struktura otvara i pitanje koeficijenta i plate na osnovu stručne spreme i uloge unutar ustanove.

Razlike u obrazovnoj strukturi, kao i razlike u godinama radnog iskustva, reflektuju se na stručnost i kompetencije pedagoških asistenata, kao i na način njihovog rada, mogućnost usvajanja znanja i veština na obukama, kao i na mogućnost primene stečenih znanja.

Na osnovu analize moguće je razlikovati tri grupe trenutno angažovanih pedagoških asistenata.

Pru grupu čine pedagoški asistenti koji imaju fakultetsko obrazovanje (pravnik, sociolog, pedagog, ekonomista, itd.), imaju 7 – 13 godina radnog staža na ovoj poziciji, veliki broj pohađanih obuka, starosti su od 40 i više godina i pokazuju izuzetnu posvećenost poslu. Njihova uloga u ustanovi je visoko vrednovana, većina njih učestvuje u radu školskih timova u ulozi punopravnih članova, a njihov doprinos inkluzivnom obrazovanju nadilazi okvire pojedinačne ustanove. U ovu grupu spada nešto više od jedne petine trenutno angažovanih asistenata (18%, odnosno 31 asistent).

Druga grupa su pedagoški asistenti koji u ustanovi imaju ulogu „šegrt“, ali njihove svakodnevne obaveze gotovo da nemaju dodirnih tačaka sa pedagoškom asistencijom. Uloga ovih asistenata je da obavljaju

administrativno – tehničke i terenske poslove (uglavnom posete romskim naseljima). Ključne karakteristike ove grupe asistenata su sledeće: obično su starosti između 20 i 30 godina, imaju od par meseci do godinu-dve radnog iskustva, diplomu trećeg stepena srednjeg stručnog obrazovanja (profil: mašinbravar, alatničar, elektrotehničar, ugostitelj, kuvar, itd.) i skroman broj obuka koje su prošli. Među trenutno angažovanim asistentima u ovu grupu spada nešto manje od jedne trećine asistenata (28%, odnosno 47 pedagoških asistenata).

Treću grupu čine svi preostali asistenti i, za razliku od prethodne dve, ova grupa asistenata je dosta heterogena u pogledu uloge koju asistenti imaju u ustanovi. Asistenti iz ove grupe nisu uključeni u rad školskih timova, njihova uloga varira na dnevnom nivou. Po potrebi pružaju podršku deci, ali obavljaju i ostale administrativno-tehničke poslove u ustanovi i van nje. Nema posebnih pravila za raspored i dinamiku obavljanja svakodnevnih aktivnosti – sve zavisi isključivo od dnevne situacije u ustanovi. Brojčano gledano, ovu grupu čini nešto više od polovine trenutno angažovanih pedagoških asistenata (55%, odnosno 97 asistenata). Karakteristike ove grupe su sledeće: imaju u proseku 4 do 6 godina staža na poziciji asistenta, starosna granica se kreće od 30 do 40 godina, po obrazovanju su uglavnom četvrti stepen stručne spreme; deo njih je u procesu doškolovanja (uglavnom za vaspitača), a deo su apsolventi na nekom od fakulteta (fizika, ekonomija, hungarologija, itd.). Kod ove grupe asistenata dominiraju najmanje tri mogućnosti: a) da ostanu u ovoj ulozi sve dok ustanova ne doneše odluku da joj pedagoški asistent više nije potreban, b) da nakon određenog broja godina staža pređu u prvu grupu ili c) da napuste ovo radno mesto čim se pojavi nešto bolje i sigurnije ili čim završe doškolovanje ili fakultet.

Analiza pravnog okvira i prakse pedagoških asistenata

Ulogu i okvir delovanja pedagoških asistenata propisuju dva pravna akta: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) i Pravilnik o programu obuke za pedagoškog asistenta (Pravilnik).

Svakodnevna praksa pedagoških asistenata prevazišla je propisanu regulativu i sadržaj obuka. Stoga je neophodno da se zakonska regulativa unapredi kako bi se omogućilo da pedagoški asistenti efikasnije i kvalitetnije obavljaju svoju ulogu i čime bi njihov položaj u obrazovnom sistemu bio unapređen.

Analiza pravnog okvira pokazuje da je mesto pedagoškog asistenta definisano kao privremena mera, zasnovana na ugovoru čije je trajanje 12 meseci, sa mogućnošću produžavanja ugovora svake školske godine (od 2010. godine do danas). Nisu definisani kriterijumi na osnovu kojih ustanova može da angažuje asistenta i na osnovu kojih može da odredi da prestaje potreba za njegovim angažmanom. Uslovi konkursa za angažovanje pedagoškog asistenta nisu precizno definisani – svaka ustanova ih definiše na svoj način isto kao i uslove za produžavanje ugovora na godišnjem nivou.

Pedagoški asistenti imaju status spoljnog saradnika bez mogućnosti da radni odnos na određeno vreme preraste u radni odnos na neodređeno vreme, čime su dovedeni u neravnopravan položaj u odnosu na ostale zaposlene u školi.

Pedagoški asistenti rade bez licence i učestvuju u radu školskih organa bez prava glasa. Međutim, određeni broj asistenata učestvuje u više školskih stručnih timova i tela nego nastavni kadar, dok deo njih nije uključen ni u jedan tim škole.

Analiza pravnog okvira i aktuelne prakse pokazuje da je uloga pedagoških asistenata preširoko zakonski definisana i nedovoljno zakonski uređena u pogledu: 1) procedura za angažovanje, radno-pravnog položaja i ostvarivanja prava proisteklih iz radnog odnosa, 2) statusa pedagoških asistenata u ustanovi, 3) vrste podrške deci i učenicima i norme neposrednog rada (posebno sa decom), 4) učešća u školskim timovima za inkluzivno obrazovanje, 5) obaveza i odgovornosti pedagoških asistenata, 6) delokruga rada, opisa posla pedagoških asistenata i standarda rada, 7) jasnog razgraničenja uloge pedagoškog asistenta i pratioca za ličnu pomoć detetu i 8) kriterijuma za određivanje broja potrebnih asistenata u predškolskim ustanovama i osnovnim školama. Ovakva situacija utiče na sledeće:

- Uloga pedagoških asistenata često se meša sa ulogom personalnog asistenta, odnosno pratioca za ličnu pomoć detetu, što rezultira time da su pojedini pedagoški asistenti u situaciji da obavljaju i posao personalnog asistenta.
- Uočljiva je konfuziju oko ciljeva i namene ovog servisa gotovo podjednako kod ustanova, roditelja i predstavnika lokalnih samouprava, uključujući i stručnjake iz oblasti obrazovanja koji takođe različito tumače svrhu pedagoških asistenata.
- Svi akteri u procesu obrazovanja na različit način vide svrhu i značaj ove mere – mišljenja su podeljena oko toga da li su pedagoški asistenti podrška ustanovi ili podrška deci.
- Onemogućava i demotivše ustanove da, u skladu sa svojim potrebama i potrebama dece, planiraju dalje unapređivanje ovog servisa budući da se ovaj servis vidi kao privremena mera.
- Onemogućava roditelje da jasno prepoznaju vrstu podrške koju asistenti mogu da obezbede njihovoj deci u odnosu na ostale vidove podrške koju deca dobijaju (ili bi trebalo da dobijaju) od ustanove.
- Podstiče i održava neadekvatan odnos prema nosiocu ove uloge, otežava delovanje i efikasnost pedagoških asistenata i ne korespondira sa njihovim pravima iz procesa rada, čime ih stigmatizuje u odnosu na ostale zaposlene u obrazovanju – time ograničava legitimitet mere i onemogućava njenu potpunu efektivnost.
- Radni odnos zasnovan na dvanaestomesecnom ugovoru ograničava mogućnosti za napredovanje pedagoških asistenata – time se limitira kvalitet mere, jer se mera svodi na nivo *ad hoc* delovanja. Istovremeno se ne ostavlja mogućnost da svi pedagoški asistenti obavljaju svoj posao na isti način i da se stvori minimum zajedničkog viđenja načina i ciljeva njihovog rada u svim oblastima predviđenim Pravilnikom. Stoga je onemogućeno praćenje kvaliteta rada pedagoških asistenata.
- Pedagoški asistenti se nalaze u procepu između znanja i veština koje su stekli na obukama i očekivanja vaspitača, nastavnika i direktora koji njihovu ulogu različito tumače.

Radni status pedagoških asistenata

Procedure za angažovanje pedagoškog asistenta nisu dovoljno pravno uređene, niti su transparentne – stoga se vrlo često od predstavnika obrazovnih ustanova može čuti da im nije u potpunosti jasno šta je potrebno da urade i kome i na koji način da se obrate kako bi ostvarili pravo na pedagoškog asistenta.

Nakon zaključivanja ugovora direktor ustanove vrši dalju organizaciju i raspored rada pedagoškog asistenta – na osnovu lične procene i bez posebnih zakonskih smernica direktor odlučuje o tome šta će asistent raditi i da li će i u kojim odeljenjima/grupama obavljati aktivnosti ili će radno vreme provesti na terenu, u romskom naselju. Praksa pokazuje da uloga, položaj i angažovanje pedagoškog asistenta značajno zavise od lične procene direktora, te u slučajevima smene postojećeg i dolaska novog direktora uloga, opis posla i položaj pedagoškog asistenta može radikalno da se promeni – nabolje ili nagore.

Radno-pravni položaj pedagoških asistenata je i danas isti kao i u momentu sistematizacije njihovog radnog mesta 2010. godine. Od uvođenja u obrazovni sistem pedagoški asistenti imaju status spoljnih saradnika za rad na određeno vreme u trajanju od 12 meseci za svaku školsku godinu, počev od septembra. Praksa pokazuje da se trajanje i dinamika obnavljanja ugovora razlikuju od jedne do druge ustanove. U izvesnom broju slučajeva ugovor se obnavlja redovno, na početku svake školske godine; ali praksa pokazuje da jedan broj asistenata na produženje ugovora čeka i po nekoliko meseci, dok je bilo asistenata sa kojima se novi ugovor zaključuje na svaka dva meseca ili, što je ređe, čak mesečno. Pedagoškom asistentu se, u skladu sa Uredbom o koeficijentima za obračun i isplatu plata zaposlenih u javnim službama, vrši obračun i isplata plate na osnovu koeficijenta 11,15. Mesečna naknada za rad pedagoškog asistenta je oko 29 hiljada dinara.

Svakodnevna praksa pokazuje da su pedagoškim asistenatima narušena pojedina prava iz radnog odnosa. Deo pedagoških asistenata nakon isteka ugovora nastavlja da radi bez ugovora i po nekoliko meseci, čekajući na zaključivanje novog ugovora. Dešava se i da zaposlena pedagoška asistenkinja nije u mogućnosti da ostvari svoja prava na posebnu zaštitu za vreme trudnoće i nakon porođaja iako to propisuje Zakon o radu (čl.12, st. 2).

Status pedagoškog asistenta u ustanovi u najvećoj meri zavisi od kvaliteta

rada pedagoškog asistenta, ali i od rukovodećeg i nastavnog kadra u ustanovi. Većina pedagoških asistenata je, kako sami navode, na početku svog angažovanja prošla kroz fazu diskriminacije od strane zaposlenih u ustanovi, ali i od strane aktera na nivou lokalne zajednice. Međutim, pojedini asistenti su, tokom svih godina rada u istoj ustanovi, kontinuirano neposredno ili posredno diskrimisani i nemaju pravo glasa, bez obzira na to što je zabrana diskriminacije propisana u gotovo svim aktima vezanim za obrazovanje i rad i radne odnose. Ipak, pedagoški asistenti nisu u mogućnosti da se, iz okvira svoje uloge, bore protiv diskriminacije u ustanovi i van nje, i to uglavnom zbog straha od mogućeg gubitka posla. U pojedinim ustanovama se i danas dešava da nastavnici od asistenta traže da radi u nekom čošku učionice ili da se sa učenikom izdvoji u praznu učionicu kako ne bi smetali ostalim đacima.

Propisana i aktuelna norma neposrednog rada pedagoških asistenata sa decom i učenicima u okviru punog radnog vremena u toku radne nedelje se razlikuje od jedne do druge ustanove, od jednog do drugog asistenta. Pojedini asistenti navode da je njihova obaveza 25 sati anagažovanja u nastavnom procesu, a ostatak do 40 sati radne nedelje je predviđen za terenski rad sa porodicama i rad sa institucijama. Ovo je velika „rupa“, kažu asistenti, jer se često zloupotrebljava od strane direktora, a mi ne možemo da odbijemo da uradimo ono što nam nije u opisu posla.

Asistentima je propisana obaveza **učešća u školskim timovima, ali bez prava odlučivanja**. To je u kontradikciji sa njihovim svakodnevnim radom budući da su oni u prilici da najbolje upoznaju potrebe konkretnog deteta/učenika i da zajedno sa vaspitačem ili nastavnikom predlažu i planiraju individualizovane vrste podrške detetu. Uskraćivanjem prava glasa pedagoškim asistentima ograničavaju se efektivnost rada i pravo da, unutar različitih stručnih timova ustanove, uključujući i timove za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, utiču na odluku koja se odnosi na konkretno dete.

Međutim, manji broj asistenata (i to uglavnom onih preduzimljivijih, imaju fakultetsko obrazovanje i više godina iskustva u ovoj ulozi) ipak posredno učestvuje u odlučivanju, jer su svojim radom i zalaganjem postigli da se njihovo mišljenje posebno uvažava. Reč je o manjem broju pedagoških asistenata koji su vremenom postali ravnopravni članovi školskih timova i koji učestvuju u odlučivanju školskih organa (povremeno učestvuju u više timova nego zaposleni u ustanovi). Ova grupa asistenata prednjači u odnosu na ostale asistente po stepenu obrazovanja, posvećenosti poslu, kompetencijama, znanjima, iskustvu i godinama staža i ispunjava gotovo sve uslove za dobijanje licence za rad i dalje napredovanje u ustanovi.

Kompetencije pedagoških asistenata

Asistenti se edukuju na seminarima osnovnog i naprednog nivoa, na kojima se pripremaju za rad sa decom, nastavnim kadrom i školom, roditeljima i lokalnom zajednicom. Ne postoji podatak o broju obuka koje su prošli svi asistenti, niti popis svih obuka koje su na raspolaganju pedagoškim asistentima.

Obuka tzv. prve generacije asistenata započela je 2006. godine, kada su edukovana 54 asistenta. Obuka tzv. druge generacije asistenata realizovana je 2009. i 2010. godine. Izvestan broj asistenata je prošao obuke u okviru projekata realizovanih u periodu od 1997. do 2006. godine.

Manji broj asistenata do sada nije prošao nijednu dodatnu obuku, osim uvodne obuke koja je preduslov za zaposlenje. Pokušaji asistenata da odu na obuke koje organizuju neke (međunarodne) nevladine ili druge organizacije nisu uvek uspešni jer se dešava da asistent ne dobije saglasnost direktora za odlazak na obuku.

Broj obuka (i broj sati/dana obuke) u kojima su učestvovali asistenti se razlikuje budući da ima pedagoških asistenata koji su učestvovali samo na uvodnoj obuci (jer imaju svega mesec ili dva radnog staža) i onih koji su do sada učestvovali na svim predviđenim obukama, uključujući uvodnu i sve modularne obuke.

Ne postoji baza podataka na osnovu koje se može utvrditi vrsta i broj sati obuka koje su prošli pojedinačni asistenti, što dodatno otežava planiranje njihovog daljeg, kontinuiranog usavršavanja.

Analiza pravnog okvira i ciljeva obuka pedagoških asistenata pokazuje neusaglašenost Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i Pravilnika o programu obuke za pedagoškog asistenta. Prema Pravilniku, cilj obuka je da se lice osposebi za „samostalno obavljanje poslova pedagoškog asistenta“, dok Zakon u svakom članu u kojem se pominju pedagoški asistenti gotovo u potpunosti ograničava samostalnost njihovog delovanja. Istovremeno, prema rečima asistenata, u praksi se dešava da primena znanja i veština stečenih tokom obuka neretko nailazi na barijere u ustanovi.

Sudeći prema Pravilniku, lice je ospozobljeno da „samostalno“ obavlja posao pedagoškog asistenta ukoliko je dobito potvrdu, a zatim i uverenje da je pohađalo uvodni modul, šest obaveznih modula i prošlo najmanje 80% programa obuke za dva izborna modula.

Traži se pribavljanje dokaza o poznavanju romskog jezika iako ne postoji stručna, akreditovana ustanova koja takav dokaz može da obezbedi. Otuda potvrdu o poznavanju romskog jezika daje Odbor za obrazovanje u okviru Nacionalnog saveta romske nacionalne zajednice.

Sve propisane obuke su većinom tematski usmerene na pitanja koja se odnose na obrazovanje romske dece, dok svakodnevna praksa većine pedagoških asistenata pokazuje da pedagoški asistenti pružaju podršku svoj deci kojoj je podrška potrebna, uključujući i decu sa smetnjama u razvoju.

Sudeći prema iskustvima pedagoških asistenata, obuke koje se odnose na prepoznavanje i suzbijanje diskriminacije u ustanovama i van njih u praksi daju najmanje rezultata – pogotovo kada je reč o suzbijanju ove pojave. Većina pedagoških asistenata navodi da se ustručava da reaguje na pojavu diskriminacije onako kako im je to rečeno na obukama i kako propisuje zakon, jer se plaši da sledeće godine neće dobiti obnavljanje ugovora ili da će dobiti momentalni otkaz. ZOSOV ne propisuje ulogu pedagoških asistenata kada je reč o postupanju prilikom pojave diskriminacije u ustanovi. Međutim, u Pravilniku se kao jedan od očekivanih ishoda uvodnog modula obuke navodi da pedagoški asistent treba da zna i razume *različitosti oblika diskriminacije u obrazovanju i osnovne načine za rešavanje situacija u kojima je ugrožena bezbednost dece i rešavanje slučajeva diskriminacije*.

Većina pedagoških asistenata na obukama stekne dovoljan nivo veština i znanja da odgovori na zadatke koji se odnose na romsku decu – međutim, većina njih nema dovoljno znanja i veština da odgovori na zahteve i pruži svu potrebnu podršku deci i učenicima sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, deci iz veoma siromašnih i depriviranih sredina, deci iz marginalizovanih društvenih grupa, deci koja ne vladaju tečno jezikom nastave u školi, deci sa teškoćama u razvoju, deci sa emotivnim teškoćama, sa poremećajima u ponašanju, deci čiji je život ometen bolnim ili tragičnim okolnostima, deci koja imaju više teškoća nego njihovi vršnjaci u okviru jednog ili više predmeta.

Otvoreno je i pitanje koliko su pedagoški asistenti usvojili znanja i veštine na obukama na kojima su učestvovali, a koliko su njihovi kapaciteti izgrađeni na osnovu *learning-by-doing* pristupa i samousavršavanja putem interneta ili na neki drugi način. Ustanove bi trebalo da podstiču lične inicijative pedagoških asistenata za daljim profesionalnim usavršavanjem.

Međutim, jasno je da nivo znanja i veština usvojenih tokom obuka može značajno da se razlikuje od jednog do drugog asistenta, a samim tim i kvalitet

praktične primene stečenih značajki. Ovo je naročito važno imajući u vidu da su obuke dizajnirane tako da adresiraju prosečnog asistenta, ne uzimajući u obzir njihove različitosti u pogledu obrazovanja, starosti i godina iskustva na ovoj poziciji.

Delokrug rada pedagoških asistenata

Ne postoji Pravilnik o radu pedagoških asistenata, niti Pravilnik o pedagoškoj asistenciji u školi. Bez ova dva akta nije moguće jasno definisati šta sistem podrške za decu koji je uspostavljen kroz rad pedagoških asistenata obuhvata.

Nedovoljno zakonski konkretizovan delokrug rada otvara mogućnost da svaki pojedinačni asistent različito tumači i praktikuje ulogu asistenta i da svaka predškolska i osnovnoškolska ustanova, takođe različito, razume njihovu ulogu i definiše očekivanja od pedagoškog asistenta. Zato aktuelni opis posla varira od jednog do drugog asistenta, od jedne do druge preškolske ustanove ili osnovne škole. Ova vrsta fleksibilnosti delovanja pedagoških asistenata ima značajnih prednosti, a unapređivanje ovog servisa treba da se rukovodi potrebom da se sačuva fleksibilnost i da se istovremeno definiše minimum aktivnosti koje će biti obavezujuće za sve asistente i ustanove.

Praksa pokazuje da preširoko normirana uloga ima pozitivne i negativne strane.

Pozitivna strana je ta što se daje mogućnost da svaka pojedinačna ustanova odredi način i stepen angažovanja i zaduženja pedagoškog asistenta u skladu sa svojim specifičnostima, konkretnim potrebama ustanove, potrebama nastavnika i brojem dece kojoj je neophodna podrška. Fleksibilnost delovanja pedagoških asistenata i usmeravanje rada u skladu sa potrebama dece je visoko vrednovana i zbog toga što doprinosi daljem razvoju inkluzivnog obrazovanja po meri ustanove i potreba dece u njoj. Prednosti ovako široko normirane mere su i što se time podstiče i održava dinamičnost i multifunkcionalnost uloge pedagoških asistenata – pedagoški asistent prilagođava vrste podrške potrebama pojedinačnog deteta, čime favorizuje holistički pristup detetu i kontinuitet procesa pružanja podrške.

Istovremeno, nedovoljno zakonski konkretizovan opis posla asistenata otvara prostor za relativizovanje značaja ove mere i stvara mogućnost da se uloga asistenata ograniči samo na tehničko-administrativnu podršku ustanovi (što nije redak slučaj) ili da se sva odgovornost za inkluzivno obrazovanje u konkretnoj ustanovi prebaci na pedagoškog asistenta (što takođe nije redak slučaj). Iskustva asistenata govore da pojedine škole idu *linijom manjeg otpora, pa sve što se odnosi na inkluzivno obrazovanje* (posebno kada je reč o deci romske nacionalnosti) dodeljuju pedagoškim asistentima.

Propisane radne obaveze pedagoških asistenata obuhvataju široku lepezu odgovornosti u odnosu na decu, predškolsku grupu, decu i učenike sa teškoćama u razvoju i invaliditetom, ostale učenike, školu, odeljenje, vaspitače, nastavnike, roditelje i druge aktere unutar lokalne zajednice. Međutim, nisu svi asistenti angažovani oko ovih aktivnosti. Praksa pokazuje da pedagoški asistenti, u zavisnosti od ustanove u kojoj rade, stavlju fokus na one grupe obaveza i aktivnosti koje su specifične za tu ustanovu, decu i lokalnu zajednicu.

Jedan deo asistenata obavlja posao *učitelja/nastavnika ili preuzima posao stručnih službi*. Druga grupa asistenata ističe da *ima škola koje pedagoške asistente ne koriste u nastavi, već ih koriste kao spoljne saradnike na terenu ili kao ispomoć za obavljanje svih administrativno-tehničkih poslova* koje odredi direktor ustanove ili neko od nastavnog ili vaspitačkog kadra. To se naročito dešava na početku, odnosno u prvih par meseci angažovanja pedagoškog asistenta, a može da traje i duže u zavisnosti od odluke direktora ustanove i preduzimljivosti i zalaganja samog pedagoškog asistenta. Takođe, dešava se i da škole kompletuju saradnju sa roditeljima i zajednicom prepuste pedagoškim asistentima i time praktično ne realizuju svoje obaveze kada je npr. reč o saradnji sa roditeljima dece romske nacionalnosti.

Dinamika rada i intenzitet obaveza pedagoških asistenata nisu ujednačeni tokom cele školske godine – najveću količinu posla asistenti imaju tokom upisa, na kraju polugodišta i na kraju školske godine.

Svojim prisustvom i svakodnevnim radom pedagoški asistenti značajno doprinose inkluzivnosti obrazovanja i, pored pedagoške pomoći, zapravo deluju protiv stereotipa u školama – na taj način s jedne strane smanjuju diskriminaciju Roma, a s druge strane pružaju romskoj deci i zajednici model uspešne odrasle osobe koja radi u obrazovnoj ustanovi.

Dodatna vrednost njihove uloge je i ta što pedagoški asistenti kroz svoje svakodnevne obaveze:

- kontinuirano promovišu inkluziju unutar same ustanove, paralelno u nastavnim i vannastavnim aktivnostima, podjednako u samom odeljenju i u školskom dvorištu, kao i van prostora ustanove – posebno u vaspitno-obrazovnim i obrazovno-vaspitnim ustanovama gde je izražen manjak inkluzivnog etosa, kulture i prakse;
- rade na senzibilizaciji (jednog dela) vaspitačkog i nastavnog kadra za potrebe i probleme dece iz osetljivih grupa, kao i za prevazilaženje uopšteno niskih očekivanja dela nastavnika od dece iz navedenih grupa, posebno dece romske nacionalnosti – u pojedinim ustanovama je još uvek uočljiv veliki broj vaspitača i nastavnika koji su nedovoljno senzibilisani za potrebe dece iz osetljivih grupa;
- deluju kao „most“ za prevazilaženje slabe i neredovne komunikacije ustanove sa roditeljima dece iz marginalizovanih grupa i za generalno slabu uključenost (posebno ovih) roditelja u rad ustanove i njenih organa;
- podstiču roditelje da prihvate obrazovanje svoje dece kao obavezu koja ide isključivo u korist budućnosti njihove dece;
- premoščavaju nedovoljnu efikasnost i/ili slabe i neadekvatne resurse lokalnih institucija u pružanju neophodnih servisa građanima iz socijalno ugroženih grupa i nedostatak redovne intersektorske saradnje na nivou lokalne zajednice;
- podstiču efikasniju primenu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, kao i drugih srodnih zakona i zakonskih akata u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite i ostalih referentnih sektora;
- u saradnji sa akterima unutar lokalne zajednice nalaze ad hoc rešenja za prevazilaženje i/ili umanjivanje posledica siromaštva porodica iz marginalizovanih grupa, boreći se istovremeno protiv predrasudnog i diskriminatornog odnosa prema deci iz osetljivih grupa unutar ustanove i lokalne zajednice u celini, itd.

Podrška deci i učenicima

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja nalaže da su pedagoški asistenti najpre podrška deci. Međutim, podrška koju pedagoški asistenti treba da pružaju deci i učenicima je zakonski definisana tako da nije dovoljno konkretnizovano sledeće: a) način rada sa decom, b) broj dece kojoj pedagoški asistent treba da pruži podršku tokom jednog radnog dana, c) koje osnovne, a koje dodatne vrste podrške je u obavezi da obezbedi, d) koje vrste podrške treba da pruži u okviru nastavnih, a koje u okviru vannastavnih aktivnosti, itd. Odnos nastavnika i pedagoškog asistenta nije posebno definisan Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, dok Pravilnik o programu obuke za pedagoškog asistenta predviđa da asistent pruža pomoć vaspitaču i nastavniku u:

- pripremi i realizaciji vaspitno-obrazovnog i obrazovno-vaspitnog procesa (uključujući i ocenjivanje), uvažavajući iskustva i prethodna znanja dece i učenika;
- organizaciji posebnih aktivnosti na nivou vaspitne grupe, odeljenja, predškolske ustanove, škole, opštine (obeležavanje značajnih datuma, posete muzejima, pozorištima, organizacija izleta, nastave u prirodi, ekskurzija, itd.);
- procesu integracije dece i učenika kojima je potrebna dodatna podrška u vaspitnu grupu ili odeljenje;
- uključivanje u tim za podršku detetu i učeniku za koga se izrađuje individualni obrazovni plan (IOP).

Broj dece sa kojima pedagoški asistenti rade je prilično neujednačen – neki rade sa 1–5 dece, dok drugi rade sa njih 350 i više – u zavisnosti od toga koliko ustanova ima dece i učenika. Sami asistenti smatraju da jedna osoba najefikasnije može da radi sa 5 – 12 dece. Pružanjem podrške većem broju dece/učenika istovremeno rad pedagoškog asistenta gubi na efektivnosti, jer on neće biti u mogućnosti da jednaku količinu pažnje posveti svakom detetu.

Pojedini asistenti rade paralelno u nekoliko izdvojenih odeljenja osnovnih škola.

Deo asistenata radi sa svom decom kojoj je podrška potrebna, dok deo njih radi samo sa romskom decom.

Način rada sa decom se razlikuje i po tome da li asistent radi sa pojedinačnim detetom unutar učionice ili podršku detetu pruža tako što dete izdvoji u posebnu učionicu i sa njim radi bez prisustva ostale dece (npr. deca sa teškoćama u razvoju ili jezičkom barijerom).

Naredni značajan nalaz je da sve vrste podrške koju deca dobijaju od ustanove idu preko pedagoških asistenata budući da neke ustanove, ako je suditi po iskazima samih asistenata, ne pruža dodatnu podršku deci mimo njih. Podrška koju pedagoški asistenti pružaju deci i učenicima obuhvata veliki raspon aktivnosti u različitim situacijama – pre, tokom i nakon upisa u vrtić ili školu i u okviru nastavnih i vannastavnih aktivnosti. Podrška asistenata, prema ranijim istraživanjima (CIP, 2010), obuhvata:

- Psihosocijalnu podršku, koja je izuzetno važna i utiče na razvoj pozitivne slike o sebi, osećanja sigurnosti i samopoštovanja kod dece. Deca stiču poverenje u sebe i druge, razvijaju osećanje pripadnosti školskoj zajednici i osećaju se osnaženo, srećno i opušteno.
- Podršku u učenju, koja predstavlja deo redovnog školskog rada (dopunska nastava, utvrđivanje gradiva, nadoknađivanje propuštenog gradiva).
- Obezbeđivanje materijalne i administrativne podrške, pomoći oko pribavljanja dokumenata, udžbenika i školskog pribora za decu, ali i odeće i obuće, ukoliko za tim postoji potreba; pedagoški asistenti pokazuju interesovanje za opšte stanje kako deteta, tako i porodice.
- Prevazilaženje jezičkih barijera i promovisanje romskog jezika, tradicije i kulture (OEBS, 2010). Osim toga, promovisanje tolerancije, nenasilja i drugih demokratskih vrednosti doprinosi razvoju budućih pojedinaca koji će biti oslonac i zagovornici inkluzivnog društva.

Praksa pokazuje da individualne potrebe deteta i učenika najbolje poznaje pedagoški asistent – zato vaspitači, nastavnici i stručni saradnici od pedagoškog asistenta dobijaju informacije koje su relevantne za planiranje podrške svakom pojedinačnom detetu.

Primeri pedagoških situacija sa rešenjima koja su osmislili pedagoški asistenti su dragoceni za učenika, ali i za inkluzivno obrazovanje u celini.

Pedagoški asistenti pružaju deci i učenicima različite vrste individualizovane podrške u nastavi i u vannastavnim aktivnostima, dok ima asistenata koji pružaju podršku i nastavnicima pri planiranju i realizaciji IOP-a.

Nema ustanovljenih mehanizama za standardizaciju i učvršćivanje saradnje između pedagoških asistenata i nastavnog kadra u pogledu pružanja zajedničke podrške, koja je u najboljem interesu deteta i učenika. Važno je istaći da dodatne podrške izlistane u Pravilniku ne čine finalnu listu podrške koja se može planirati ili obezbediti detetu.

Pomoć vaspitaču, nastavniku i stručnom saradniku

Kao rezultat nedovoljne normiranosti pedagoški asistent je u obavezi da, ukoliko je to potrebno: a) preuzeće deo poslova i obaveza nastavnog i stručnog kadra ustanove i b) pojača, dalje unapredi i sproveđe deo preuzetih poslova i obaveza u odnosu na decu i učenike na gotovo svim nivoima vaspitno-obrazovnog i obrazovno-vaspitnog procesa. Suštinski je reč o pojačanju podrške deci i učenicima i značajnom olakšavanju posla vaspitačima, nastavnicima i stručnim saradnicima.

Drugim rečima, pedagoški asistent u jednom delu svojih aktivnosti pomaže vaspitaču i/ili nastavniku, a potom i stručnim saradnicima u delu koji se odnosi na podršku konkretnom detetu, zaštitu dece od nasilja, pomoći u učenju, kao i na informisanje roditelja npr. o tome kada je upis, šta je od dokumentacije potrebno za upis, gde se planira ekskurzija, kada se naručuju udžbenici, ko od nastavnika i kada ima „otvorena vrata“, koji je procenat prolaznosti učenika te škole pri upisu u srednju školu, itd.

„Granična linija“ koja označava gde se završava posao vaspitača, nastavnika i stručnog saradnika i odakle počinje posao pedagoškog asistenta nije dovoljno jasna, ni zakonski definisana i uočljivo je da se, sa dužinom boravka (kvalitetnog i iskusnog) pedagoškog asistenta u ustanovi, ta linija sve više pomera – tako spisak obaveza jednog broja asistenata iz godine u godinu raste, dok njihov radno-pravni položaj i status ostaju isti.

Većina pedagoških asistenata deluje kao neophodna i dragocena produžena ruka vaspitaču, nastavniku, stručnom saradniku i direktoru kada su u pitanju aktivnosti ustanove u celini, koje se odnose na različite organizacione, tehničke i administrativne poslove kao što su:

- administrativni poslovi: *pisanje i podnošenje mesečnih, polugodišnjih i godišnjih izveštaja ustanove; pisanje i podnošenje planova ustanove (mesečnih i godišnjih planova); popunjavanje tabelarnih prikaza,*

statističkih podataka, upitnika; popunjavanje tabelarnih prikaza za učenike u cilju praćenja apsentizma;

- podrška vezana za pedagoški rad sa učenicima: planiranje aktivnosti za učenike; podrška pri integraciji učenika u odeljenje ili vaspitnu grupu; saradnja u razgovoru sa učenicima i roditeljima;
- podrška u realizaciji nastavnih aktivnosti: planiranje, priprema i realizacija nastave; podrška pri izradi pedagoških profila učenika; podrška pri izradi individualnih obrazovnih planova;
- podrška u realizaciji vannastavnih aktivnosti: učestvovanje u manifestacijama škole; medijacija, nabavka pribora, odeće, obuće, higijenskih paketa, itd.

Rad sa roditeljima i porodicom

Analiza pokazuje da saradnja asistenata sa roditeljima i porodicom ima najmanje dve faze: a) fazu uspostavljanja poverenja između roditelja/staratelja i asistenata i b) fazu uspostavljanja i održavanja redovne komunikacije sa pojedinačnom porodicom. Jedan broj asistenata ni za jednu od ove dve faze nema (odgovarajuću) podršku ustanove - ustanova veoma retko učestvuje u aktivnostima asistenata sa roditeljima. To je čest slučaj kod ustanova koje nemaju razvijenu naviku, praksu i procedure saradnje sa roditeljima, iz čega sledi nedovoljna zainteresovanost da se sa roditeljima ostvari bliža saradnja, posebno kada je reč o roditeljima dece i učenika iz socijalno ugroženih grupa.

Takođe, dešava se i da neki asistenti odlaze u redovne posete porodici, dok je delu asistenata obilazak porodica dominantna obaveza samo na početku njihovog rada. Jedan deo asistenata sa roditeljima sarađuje samo ukoliko dete ne dolazi redovno u vrtić ili školu.

Nalazi sa konsultativnih sastanaka pokazuju da saradnja pedagoških asistenata sa roditeljima obuhvata gotovo sve aktivnosti koje su iz domena savremene inkluzivne škole koja neguje aktivnu participaciju roditelja unutar svoje ustanove:

- informisanje roditelja o napredovanju učenika u školi ili o eventualnim problemima u njegovom napredovanju, o proceduri upisa u pripremni predškolski program (PPP) i školu, o afirmativnim merama;
- podizanje svesti roditelja o važnosti obrazovanja, o ostvarivanju njihovih prava i prava njihove dece, kao i o značaju obrazovanja za budućnost dece, razvijanje pozitivnog stava prema obrazovanju;
- osnaživanje roditelja za rad sa decom i razgovor sa roditeljima o poboljšanju uspeha, redovnog dolaska u vrtić/školu, disciplini deteta/ učenika;
- motivisanje roditelja da deca redovno pohađanje PPP i podsticanje roditelja za nastavak daljeg školovanja njihove dece i njih samih (obrazovanje odraslih);
- podrška roditeljima tokom roditeljskih, individualnih i drugih sastanaka kojima roditelji prisustvuju u školi, pomoći u prevazištenju jezičkih barijera, pružanje podrške i deljenje odgovornosti za saradnju

sa školom u cilju integracije dece u obrazovni sistem, kao i pružanje pomoći učenicima u učenju u porodičnom okruženju;

- uključivanje roditelja u rad ustanove – u roditeljske savete ili druge timove/tela škole ili predškolske ustanove u kojima je uključivanje roditelja moguće ili obavezno; pomoći prilikom uključivanja roditelja u savete i druge timove i tela ustanove, uključivanje roditelja u nastavne i vannastavne aktivnosti (radionice, tribine ...);
- posredovanje u rešavanju problema unutar porodice u situacijama narušenih porodičnih odnosa i mogućeg razvoda roditelja;
- rešavanje problema porodica vezanih za siromaštvo i loš materijalni položaj porodice kroz nabavku odeće, obuće, staranje o prevozu dece do škole;
- prikupljanje informacija od roditelja/staratelja o deci koja tek treba da krenu u pripremni predškolski program ili u školu i deci koja nerедovno idu u vrtić ili u školu.

Bez obzira na različit pristup i različit način rada pedagoških asistenata sa roditeljima i porodicom, odnos između ustanove i roditelja se kvalitativno menja nabolje – dobrim delom zahvaljujući delovanju pedagoških asistenata. Međutim, i dalje se dešava da nastavnici škole u kojoj radi pedagoški asistent uopšte ne posećuju porodice dece (posebno romske dece) koja ne dolaze u školu kako bi ih podstakli da uče, jer smatraju da je to isključivo obaveza asistenata.

Uspostavljanje saradnje sa lokalnim akterima

Saradnja pedagoških asistenata sa institucijama i organizacijama na nivou lokalne samouprave je deo propisanih obaveza koji nije dovoljno preciziran. Aktivnosti asistenata u lokalnoj zajednici su prevashodno usmerene na povećanje obuhvata i smanjenje osipanja, što je povezano sa vođenjem evidencije o broju dece spremne za upis u pripremni predškolski program i osnovnu školu, pribavljanje neophodnih dokumenata, izvoda iz matične knjige rođenih, lekarskog uverenja o spremnosti deteta za polazak u školu, pružanje pomoći porodici i detetu pri testiranju za polazak u školu, prevođenje sa i na romski jezik (ako ima potrebe), prikupljanje podataka o socioekonomskom položaju porodice, snimanje potreba porodice i pedagoških kompetencija roditelja, itd.

Ključni izazovi sa kojima se pedagoški asistenti susreću u ovom segmentu svog rada odnose se na sledeće:

- nedostatak sredstava za plaćanje raznih taksi prilikom pribavljanja dokumentacije ili sredstava potrebnih za prevoz članova porodice od adrese stanovanja do lokalne ustanove od koje treba da se dobiju npr. lična dokumenta – dešava se da asistenti od svojih skromnih, ličnih sredstava finansiraju ove i slične troškove članova porodice;
- nedovoljna ažurnost i doslednost u primeni zakona od strane lokalnih institucija, posebno onih koje se odnose na npr. oslobođanje od plaćanja različitih dažbina za porodice iz socijalno ugroženih grupa;
- suočavanje sa neretko izraženom diskriminacijom i predrasudama zaposlenih u lokalnim institucijama prema romskoj zajednici, što povremeno rezultira i neblagovremenim rešavanjem pitanja koja se odnose na ovu populaciju;
- otežano komuniciranje sa pojedinim romskim porodicama kada je u pitanju školovanje ženske dece – zahteva uzastopne razgovore sa porodicom i redovne odlaske u naselja, a samim tim i finansiranje sopstvenih putnih troškova od strane samog pedagoškog asistenta;
- povremeno otežano rešavanje pitanja odeće, obuće i užina za decu koja dolaze iz porodica koje su daleko ispod linije siromaštva, kako bi se obezbedila redovnost pohađanja i smanjenje broja izostanaka;

- pitanje prevoza dece romske nacionalnosti, posebno one ranog uzrasta, od vaspitno-obrazovne ustanove do kuće i obrnuto, naročito u onim opštinama gde ovo pitanje nije rešeno – dešava se da pedagoški asistenti o svom trošku rešavaju pitanje prevoza dece od i do ustanove;
- neažurne zvanične evidencije i spiskovi dece koja su u uzrastu za polazak u školu predstavljaju problem za pedagoške asistente u pojedinim opštinama, što ih primorava da ove podatke pribavljaju neformalnim kanalima i da se dodatno angažuju oko upisa dece u vrtić ili školu, itd.

Projekcija potreba za pedagoškim asistentima

Kriterijumi za određivanje broja potrebnih asistenata u predškolskim ustanovama i osnovnim školama u odnosu na broj učenika kojima je potrebna podrška i njihove individualne potrebe nisu zakonski definisani. Usled toga se dešava da pojedini pedagoški asistenti brinu o velikom broju dece i, pored matične ustanove, rade u nekoliko izdvojenih odeljenja paralelno. Neki od njih imaju mali broj dece, odnosno učenika, i rade samo u jednoj ustanovi.

Analiza pokazuje da su 173 pedagoška asistenta angažovana na nivou 72 jedinice lokalne samouprave, što je manje od polovine lokalnih samouprava u Srbiji. U opština u kojima su angažovani pedagoški asistenti postoje 72 predškolske ustanove i 783 osnovne škole, pa je i broj angažovanih **pedagoških asistenata nedovoljan** za potrebe ovih lokalnih samouprava. Od ukupno 171 predškolske ustanove, u njih 38 je angažovan pedagoški asistent, a od ukupno 1.256 osnovnih škola u svega 12% (149) je angažovan najmanje jedan pedagoški asistent.

Nema dovoljno obučenih osoba za posao pedagoškog asistenta; kada bi ih i bilo, škole ne bi mogle da ih zaposle zbog uredbe o zabrani zapošljavanja, a nije izvesno koliko će morati da se čeka na proširenje lista za angažovanje pedagoških asistenata.

Preporuke za unapređivanja položaja i delovanja pedagoških asistenata

U cilju unapređenja uloge i položaja pedagoških asistenata u narednom periodu je važno da se uklone negativne posledice preširoke normiranosti koja relativizuje ulogu i položaj pedagoških asistenata u sistemu obrazovanja; s druge strane je važno zadržati fleksibilnost u radu pedagoških asistenata kako bi se njihov posao odvijao u skladu sa potrebama dece, porodice, lokalne zajednice i drugih učesnika u obrazovnom sistemu.

Osnovni nalazi pokazuju značaj fleksibilnosti u radu pedagoških asistenata, ali i značaj daljeg rada na unapređenju kvaliteta i efikasnosti ovog servisa, boljem korišćenju postojećih resursa i stvaranju novih. Preporuke koje je potrebno spovesti odnose se na sledeće:

- Definisati širi pojam pedagoške asistencije, a u okviru njega ulogu pedagoškog/romskog asistenta koji pruža podršku ne samo romskoj deci, već i drugoj deci u istom ili sličnom statusu i potrebama. Pravilnikom o pedagoškoj asistenciji bi se definisali različiti diverzifikovani vidovi podrške koju škola može da realizuje.
- Obezbediti trajno i održivo pozicioniranje radnog mesta pedagoškog asistenta u obrazovnom sistemu.
- Unaprediti status i radno-pravni položaj pedagoških asistenata kroz donošenje posebnog podzakonskog akta, Pravilnika o radu pedagoškog asistenta, kojim će se bliže odrediti mesto, delokrug i sadržaj rada pedagoških asistenata u obrazovno-vaspitnim ustanovama. Programske osnove rada asistenata treba da budu sastavni deo ovog posebnog podzakonskog akta – time bi se jasno naznačilo da individualne programe rada asistenti treba da pripremaju uz podršku rukovodstva i stručnih organa ustanova, kao i da pripremi individualnih programa rada pedagoških asistenata obavezno treba da prethodi analiza potreba učenika kako bi se odredio prioritetni domen rada asistenta u konkretnoj školi i u konkretnom periodu. Napredovanje pojedinog učenika ne treba da bude odgovornost samo pedagoških asistenata.

- Pravilnikom o radu pedagoškog asistenta treba:
 - Bliže definisati status asistenata za podršku deci u predškolskom i osnovnom obrazovanju, uključujući i njihov radno-pravni položaj, prava, obaveze i odgovornosti po osnovu rada, obavezno učešće u procesu odlučivanja u školama, učešće u školskim timovima za inkluzivno obrazovanje i timovima za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i nadzor i način usklađivanja njihovog rada. Pravo odlučivanja pedagoških asistenata u stručnim većima škola je od velike važnosti za poštovanje principa da su sve ustanove dužne da se prilikom odlučivanja o pravu deteta rukovode njegovim najboljim interesima.
 - Predvideti mogućnost da pedagoški asistenti dobiju licencu za rad i jasno definisati uslove za dobijanje licence.
 - Preciznije definisati nadoknade pedagoških asistenata u skladu sa stepenom stručne spreme, brojem dece sa kojom rade i godinama iskustva.
 - Bliže i konkretnije definisati principe rada, način delovanja i opis posla pedagoških asistenata, kao i normiranje njihovih poslova (npr. 30% angažmana za podršku nastavnicima, 30% roditeljima, 20% mentorstvo, 20% klub za domaće zadatke i pomoć u učenju). To bi bilo značajno za cenus, ali i za unapređivanje saradnje između nastavnika i pedagoških asistenata kako bi se, u skladu sa ulogama, raspodelile dodatne vrste podrške, kako one koje su propisane *Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku*, tako i one za koje se ustanovi da mogu da budu potrebne u kontekstu konkretnog učenika. Važno je znati da dodatne podrške izlistane u Pravilniku ne čine finalnu listu podrške koju možemo planirati ili obezbediti detetu – što ukazuje na potrebu da pedagoški asistenti treba da rade u skladu sa potrebama i da mora da postoji fleksibilnost. Potrebno je da saradnja između vaspitača/nastavnika i pedagoških asistenata bude manje zasnovana na neformalnom odnosu, a više uređena tako da omogućava sinhronizovano pružanje podrške po meri potreba učenika;

- Definisati poslove koje obavljaju pedagoški asistenti, a koji su iz delokruga rada stručnog saradnika, vaspitača ili nastavnika. To bi doprinelo uspostavljanju boljeg položaja pedagoških asistenata u ustanovi i kvalitetnije saradnje i partnerstva između njih i ostalih zaposlenih u ustanovi, čime bi se unapredio zajednički rad u najboljem interesu deteta.
- Precizirati vrste podrške koju su pedagoški asistenti u obavezi da obezbede porodici i roditeljima. Način rada pedagoških asistenata sa roditeljima treba da bude uređen zakonom i da bude deo ukupne propisane saradnje ustanove sa porodicom – tako sav teret ovog složenog odnosa ne bi bila odgovornost samo pedagoških asistenata.
- Unapređenje položaja pedagoškog asistenta unutar ustanove. Potrebno je kreirati smernice za direktore škola, definisati konkretna zaduženja pedagoških asistenata u okviru Godišnjeg plana rada škole, uvesti kvartalne izveštaje o radu sa elementima koje izveštaj treba da sadrži. Takođe, potrebno je učešće u vanškolskim aktivnostima precizirati kroz Godišnji plan rada škole (u vezi sa pravima dece i štetnosti diskriminacije); voditi računa da u školama rade pedagoški asistenti koji su teritorijalno blizu ili da oni imaju prednost. Potrebno je definisati kome su direktno odgovorni, ko prati i vrednuje njihov rad i na koji načinse ostvaruje saradnja sa vaspitačima, učiteljima, nastavnicima, stručnom službom; definisati podršku koju od raznih instanci treba da dobiju, u koje školske timove i tela treba da budu uključeni. Važno je da status bude zasnovan na ravnopravnosti sa ostalim prosvetnim radnicima ustanove. Potrebno je definisati sistem usmeravanja i praćenja rada pedagoških asistenata i ovlašćenja određenih službi. Sistem praćenja bi trebalo povezati sa sistemom podrške koju pedagoški asistenti treba da dobiju od različitih aktera u obrazovnoj instituciji.
- Kontinuitet stručnog usavršavanja pedagoških asistenata i osiguranje da je učešće u obukama obavezno. Potrebno je napraviti bazu podataka pedagoških asistenata na osnovu koje se mogu pratiti vrste obuka koje su pojedinačni asistenti prošli i planirati profesionalno osnaživanje u skladu sa potrebama pojedinih grupa asistenata. U daljem razvoju ove sistemske mere neophodno je aktivnije učešće prosvetnih savetnika iz školskih uprava od kojih se

očekuje da, u procesu spoljašnjeg vrednovanja i pružanja podrške samovrednovanju rada ustanova, obavezno obuhvate aspekte rada škole u unapređivanju obrazovanja sve dece iz osetljivih grupa, pri čemu pedagoški asistenti mogu biti pouzdan izvor informacija. Potrebno je kontinuirano profesionalno osnaživanje pedagoških sadašnjih i budućih asistenata. Međutim, mogućnost kontinuiranog unapređivanja rada pedagoških asistenata ne može biti efikasna bez definisanja potrebnih standarda i nivoa kompetencija pedagoških asistenata, kao i bez razvijenih indikatora i modela za praćenje kvaliteta njihovog rada. U programima kontinuiranog stručnog usavršavanja asistenata neophodno je i učešće predstavnika škole (direktora, nastavnika i stručnih saradnika) kako bi se obezbedili uslovi za prenošenje znanja i timski rad u primeni naučenog. Obuke predviđene Pravilnikom treba dizajnirati u skladu sa unapred predviđenim standardima rada i kompetencijama pedagoškog asistenta, odnosno na osnovu prepoznatih i utvrđenih problema sa kojima se deca iz osetljivih grupa suočavaju u kontekstu obrazovanja. Bilo bi višestruko korisno da se napravi tim od 5-7 pedagoških asistenata čiji rad se (po svim parametrima kvaliteta/profesionalnosti i po ocenama ustanova u kojima su angažovani) izdvaja od ostalih asistenata i da im se obezbedi mentorska podrška kako bi razvili najmanje jedan modul akreditovane obuke namenjene ostalim i budućim pedagoškim asistentima. Ova vrsta (*peer-to-peer i evidence-based*) obuke bi bila zasnovana na (ličnim) preko decenije dugim iskustvima pedagoških asistenata, korpusu podataka iz njihove svakodnevne prakse, dobrim rešenjima i primerima dobre prakse pedagoških asistenata i bila bi višestruko korisna – ne samo za postojeće i buduće asistente, već i za stvaranje npr. prvog priručnika za pedagoške asistente i planiranje budućih politika za unapređivanje njihovog rada. Trebalo bi propisati kriterijume za napredovanje pedagoških asistenata (možda i kroz osmišljavanje obuka): izrada modula treninga, obuka novih asistenata, mentorska podrška novim asistentima, itd. Ustanove u koje se raspoređuju asistenti treba da obezbede adekvatne programe pripreme i stručnog usavršavanja za kompletno osoblje, koje će biti u funkciji adekvatnog informisanja, senzibilizacije i razvoja timskog rada.

- Uredba o kriterijumima za ostvarivanje prava. Neophodno je povećati broj pedagoških asistenata u obrazovnom sistemu Republike Srbije, uz prethodno zadovoljeni uslov o tačnom broju potrebnih mesta u predškolskim ustanovama i osnovnim školama koji bi se utvrdio na osnovu dostavljenih podataka iz školskih uprava. U ovom trenutku ne postoji jasni i transparentni kriterijumi na osnovu kojih ustanova može da dobije asistenta. Neophodno je definisati i zakonski urediti kriterijume na osnovu kojih se može planirati angažovanje i/ili povećanje broja pedagoških asistenata na nivou predškolske ustanove i osnovne škole kako bi sve ustanove imale neophodan broj asistenata. Preporučuje se preispitivanje postojećeg rasporeda i zaduženja pedagoških asistenata radi razmatranja mogućnosti da se, nakon prijema novih kandidata, u određene škole rasporede dodatni asistenti. Potrebno je, takođe, definisati kriterijume za određivanje broja potrebnih asistenata u predškolskim ustanovama i osnovnim školama u odnosu na broj učenika kojima je potrebna podrška. Kriterijumi za izbor obrazovno-vaspitnih ustanova u koje će biti upućeni (romski) asistenti treba da budu javni i da čine sastavni deo konkursa za izbor pedagoških asistenata. U postupak izbora ustanova u koje će se upućivati romski asistenti potrebno je uključiti prosvetne savetnike iz odgovarajućih školskih uprava, rukovodstvo ustanova, predstavnike nadležnih službi lokalne vlasti, predstavnike romskih nevladinih organizacija i predstavnike romske nacionalne manjine u Srbiji. Pri raspoređivanju asistenata u ustanove potrebno je voditi računa o veličini ustanove, broju učenika kojima je potrebna podrška asistenta, dnevnoj organizaciji rada i specifičnostima zajednice iz koje dolaze učenici.

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Vlajkovićeva 10, 11000 Beograd
Tel. +381 11 311 4605; 311 4798
Faks: +381 11 213 9754
e-mail: sipru@gov.rs
www.socijalnoukljucivanje.gov.rs

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**